

OENACH: A CAPELA DE SAN ALBERTO

Por: José Carlos Vidal Suárez

Bibliotecario.

Biblioteca Pública de Pobra do Caramiñal.

As festas e as asembleas no mundo celta celebrábanse no que as lendas irlandesas chaman oenach, centros de reunión ós que acudía a poboación dos castros dun territorio determinado. Estes santuarios responden a unha serie de características de emprazamento. Así, aínda que a palabra *oenach* fai referencia a unha chaira¹, non se trata dunha chaira real senón mitolóxica e de feito e moi normal que se atope nun terreo montañoso. O

oenach é o centro dun territorio, a onde acoden de varios *populi*², está, pois, situado entre varios castros, marcando os límites entre eles, aínda que non é o seu centro xeográfico, senón que constitúe o seu centro mítico. Estes límites perduran aínda hoxe e poden delimitar as parroquias ou concellos. Un dos principais indicadores dun *oenach* é a existencia dunha pedra

especialmente rechamante que soe respectarse, se ben se sacraliza dunha determinada maneira (cruces, capelas, ...). Esta pedra sitúase no centro do santuario, constituíndo un *omphalos* ou embigo, un centro do universo, reunindo en torno a si as enerxías que sacralizan ese lugar. En

época cristiá sóse construír a capela sobre esa pedra ou ben arrimada a ela, englobándoa no seu recinto e convertendo o santuario en centro de peregrinación³. O camiño que se percorría para asistir a estes santuarios ou asembleas era un camiño sagrado, e esta sacralizade perdurou ata a actualidade, pois o camiño que leva ata as romarías é sagrado, sendo indispensable, moitas veces, percorrelo a pé. Deste xeito a forte atracción que eses

lugares sagrados exercían sobre a poboación non se rompeu senón que foi absorbida pola Igrexa, convertendo ós deuses pagáns en santos cristiáns con parecidos atributos.

O caso do monte de San Alberto (Santa Uxía de Ribeira) é característico dun *oenach* cristianizado cunha ermida. Aínda que nun terreo abrupto, o sitio onde se asenta a ermida, e o terreo

inmediato que a rodea, é chan. Dita ermida atópase arrimada a unha gran pedra que domina todo o conxunto e que se sitúa no centro da "chaira". A pedra, aínda que na súa forma orixinal foi modificada por canteiros nunha pequena parte, conserva dúas especies de asentos ou ocos, un mirando ó leste e outro ó oeste. Igualmente, a ermida orientase na mesma dirección, ó leste a ábsida, cunha pequena ventá, enmarcada por columnas, románica e incluso, probablemente, prerrománica, e seguida dun corpo que presenta unhas ménsulas da mesma época. A

¹ E unha chaira fai referencia ó "Más Allá" por asociación co mar. Deste xeito o oenach adquiriría un carácter de terra de ninguén. O cruceiro tamén posúe esta característica.

² A organización socio-política celta descansa, por suposto, no castellum, castro ou populi, subcomunidade autóctona dun territorio; estes, á súa vez, agruparíanse no que algúns autores da época chaman civitas ou populus, e que se manterían ata a Idade Media chamándose territorium. Unha civitas/populus non sería, pois, un castro ou populi (singular de populus), senón un conxunto deles que viven unidos nun territorio, teñen uns lugares de reunión comúns (o que as fontes irlandesas chaman oenach), renden culto ós mesmos deuses e comparten os santuarios, sacrificando en común en determinadas datas. Na actualidade corresponderíanse, aproximadamente, coas comarcas, constituíndo as romarías os herdeiros naturais de aqueles santuarios compartidos. Estes soen ter un ámbito comarcal, pensemos que un ámbito máis amplo da romaría é excepcional, e, a maioría das veces que así sucede trátase dun fenómeno relativamente recente.

³ Non creamos que a idea de omphalos é allea ó mundo cristiá. En realidade é común á maioría das relixións. Segundo a tradición xudía, Xerusalén atopábase no centro de Israel, o templo no centro de Xerusalén, a sala da Alianza no centro do templo, a Arca no centro da sala e a pedra fundamental do mundo diante da Arca, porque se considera que o mundo se fundou a partires dela. O mesmo Adán, segundo varias lendas, foi creado no centro do mundo, polo tanto, en Xerusalén, e máis precisamente no Gólgota onde Cristo foi crucificado. E no mesmo Libro cristián de Adán afirmase o seguinte: "Y los ángeles se llevaron el cuerpo de Adán y lo enterraron en el centro de la tierra, en el mismo sitio de Jerusalén en el que Dios fue crucificado".

outra parte da capela é de construción posterior, englobando a porta que mira ó oeste. O simbolismo nas igrexas primitivas era esencial: entrábase do reino da morte, ó oeste, ó renacemento espiritual, ó leste. Lamentablemente o ventanuco románico que apunta ó leste foi tapiado, polo que deixou de cumprir a misión para a que fora realizado: que entrasen por elas os primeiros raios do
a m e n c e r
probablemente so solsticio de verán e inundasen coa súa luz o recinto interior, contribuindo de xeito decisivo ó rito que alí se celebraba. Pero de rituais e do seu auténtico significado cada vez entende menos o clero católico.

Nas inmediacións da ermida contabilicei ata seis mámoas, o que parece remarcar o carácter sagrado do lugar dende moi temperán, ademais de facer referencia o seu carácter limítrofe⁴.

A capela está situada a 190 m. de altitude e desde ela hai unha magnífica vista da Ría de Arousa. De feito aquí acudían antigamente os familiares dos mariñeiros para ver se se achegaba a embarcación e se o vento era favorable para o regreso. Cando sucedía que estes ventos non eran propicios procedíase ó que se chamaba “*cambiar a tella*”, rito que consistía en cambiar unha das tellas da ermida de lado, segundo o vento que conviñera. Sobre todo empregábase para que o vento permitise ás embarcacións regresar a porto.

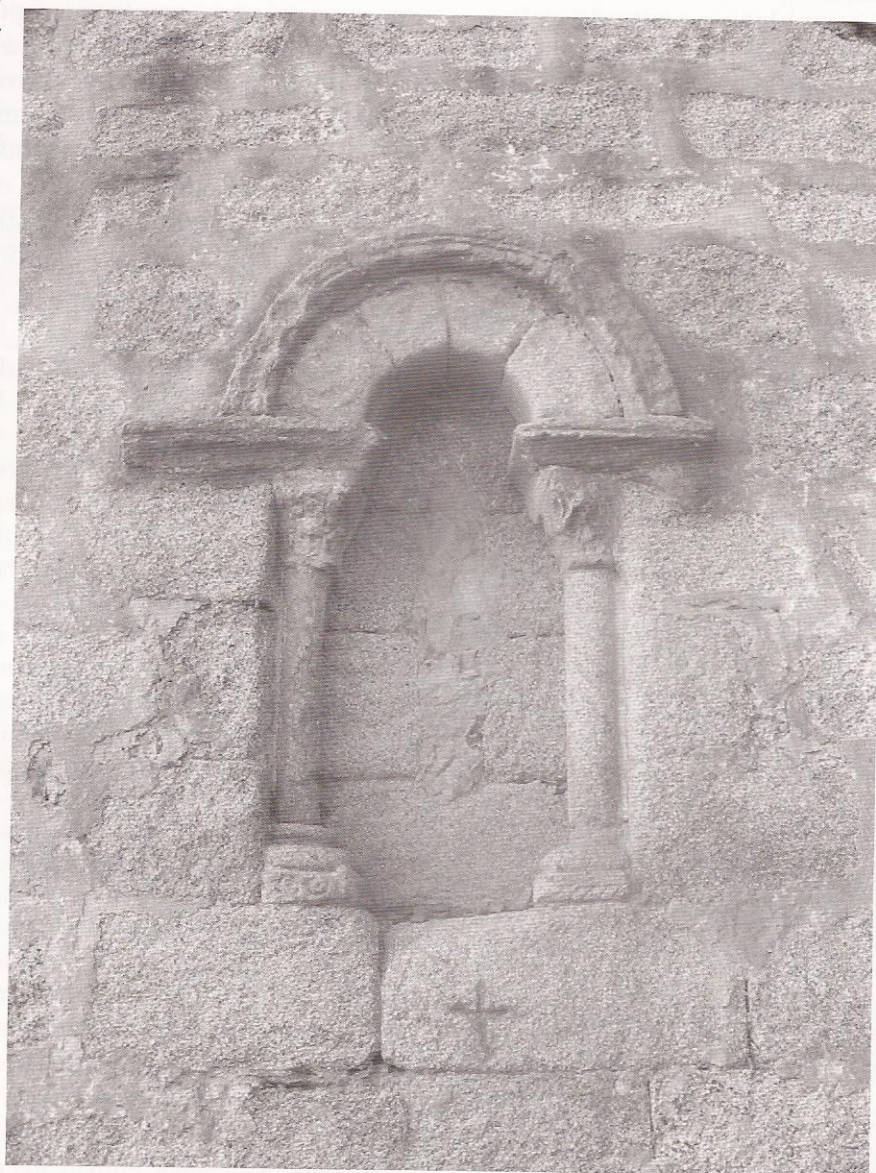
A romaría non se celebra en data fixa, senón que depende da Coresma. Non obstante, soe caer no mes de maio (aínda que tamén pode celebrarse no mes de abril)

e coincidiría coa festividade celta de Beltaine. En realidade o día, ou mellor a noite (pois os celtas contaban os días por noites) que se celebraba esa festa era a que vai do 31 de abril ó 1 de maio, pero a festa duraba dende 15 días antes ata 15 días despois. Estes días de romaría realízase un rito moi curioso que consiste en lanzar un anaco de tella ó ventanuco románico da ábsida (antigamente só o

facían as mulleres, actualmente fano indistintamente homes e mulleres), de xeito que se queda a tella sen caer ó chan, quere dicir que durante ese ano se collerá noivo. A este respecto convén recordar que nos *oenach* ademais de haber asembleas, xogos e feiras, tamén se realizaban *casamentos* multitudinarios. De feito na romaría predomina un ambiente xuvenil e as mozas veñen dende antigo na procura de noivo. Recordemos que no *Lugnasad* (“bodas de Lug”), a seguinte festa celta a Beltaine, realizábanse os “matrimonios de proba” nos que os noivos permanecían xuntos durante un ano, tralo cal decidían se se separaban ou non. Unha cantiga popular di:

San Albertiño querido,
Non che veño pedir pan;
Véñoche pedir un home
Que faga tremer o chan.

Á romaría acoden xentes de todo o contorno barbanzán, dende Rianxo por un lado, ata Boa (Noia) polo outro, aínda que cada vez menos; e moitos aínda recordan as pelexas que tiñan lugar frecuentemente nesta romaría.

⁴ Os traballos de Felipe Criado sobre o funcionamento das mámoas como elemento limítrofe entre territorios son moi claros ó respecto.